

## **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Державний архів Вінницької області, ф. Р-2659, оп. 1, спр. 34. – 23 арк.
2. Державний архів Вінницької області, ф. Р-772, оп. 1, спр. 7. – 190 арк.
3. *Ціборовський О. М.* На варті здоров'я: Історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні / О. М. Ціборовський. – К. : Факт, 2010. – 440 с.: іл.
4. *Ткаченко І. В.* Охорона здоров'я в Україні в роки нової економічної політики: соціально-історичний аспект : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ткаченко Ірина Владиславівна. – Черкаси, 2009. – 231 с.
5. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1922–1923 рр. – Харьков : Літо-друкарня “Книгоспілки”, 1922. – 1147 с.
6. Сборник постановлений, утвержденных Народным Комиссариатом Здравоохранения УССР. – Харьков : Типография Наркомздрава, 1922. – 80 с.
7. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины за 1919 р. – К. : Т-во “Печатня С. П. Яковлева”, 1919. – 580 с.
8. Сборник постановлений утверждённый НКОЗ УССР. – Харьков : Типография Наркомздрава, 1922. – 80 с.
9. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1919–1920 рр. – Харьков : Правительственная типография, 1921. – 790 с.
10. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. – Харьков: Вторая Советская типогр., Гончар. бульв. № 6/2, 1921. – 703 с.
11. Державний архів Вінницької області, ф. Р-777, оп. 2, спр. 15. – 43 арк.
12. Сборник действующего законодательства по медико-санитарному и аптечному делу в УССР (декреты, постановления, циркуляры, инструкции, положения, приказы и пр.) ; под ред. С. Г. Рапопорта, С. Л. Сокольского. – Харьков, 1926. – 667 с.

***Н. О. Мудролюбова***  
***старший викладач кафедри теорії та історії держави і права***  
***Національного педагогічного університету***  
***імені М. П. Драгоманова***  
***(м. Київ)***

## **АНТОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДУМКИ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ**

Поступовий цивілізаційний розвиток будь-якого суспільства, формування стабільних соціальних відносин, створення гідних умов життя та ефективного соціального середовища для активної діяльності громадян безпосередньо пов'язані з їх соціальною захищеністю.

За описами Геродота [5] питання людських цінностей, стабільності та рівноваги суспільного співіснування, соціальної захищеності підіймалися ще в дохристиянські часи.

Перші ідеї й пропозиції щодо питань соціальної ролі держави, необхідності прийняття справедливих соціальних законів для регулювання суспільних відносин, надання допомоги у соціалізації найбільш вразливим верствам населення можна знайти ще у роботах античних мислителів про державний устрій. Серед них першість по праву віддають Платону.

Старогрецький філософ Платон у роботах “Держава” і “Закони” описав проект ідеальної держави, хоча не запропонував заходів вирішення на рівні держави проблеми подолання бідності, яка веде до злочинів і класової боротьби, але і не заперечував, що в суспільстві має бути “добровільна добродійність” [18].

Услід за Платоном, відомий мислитель античності Аристотель також великої ваги надавав суспільному значенню держави, однак на відміну від нього вважав, що існуючі держави є не недосконалими копіями вихідної ідеальної держави, а навпаки – держава поступово змінюється відповідно до суспільних потреб, оскільки вона є природним продуктом розвитку суспільства на певному етапі. Важливим для теорії громадянського суспільства є також аналіз Аристотелем суспільних сфер, які він вважав відносно незалежними від держави [19, с. 70].

Аристотель вважав, що необхідно уникати різкого розриву між багатими і бідними і бачив вихід у формуванні заможного середнього прошарку, але заперечував доцільність будь-якої благодійної діяльності держави, якщо благодійність не призводила до пом’якшення соціальних суперечностей та скорочення кількості безземельних громадян, уподібнюючи таку благодійність бочці з дірками [12, с. 72-73].

Досліджуючи Рим давніх часів, М. Скржинська, Д. Сковронський, О. Євстратов на підтвердження існування ідей соціальної допомоги з боку суспільства посилаються на римського письменника Плінія Старшого, який наголошував, що “потрібно розшукувати і підтримувати тих, хто перебуває в нужді, оточуючи їх ніби товариським союзом” [7; 16; 17].

Свої наукові роздуми й обґрунтування найбільш правильної форми правління знаменитий римський оратор Марк Тулій Цицерон виклав у своїх творах “Про державу”, “Про закони” та інших [14], де він зазначав, що смисл служіння державі – у збагаченні бідних та у викупі полонених співвітчизників.

Як приклад піклування держави соціально незахищеними громадянами у стародавні часи можна навести суспільний устрій Спарти другої половини VII ст. до н. е. [2; 3; 6; 10]. Держава піклувалася про забезпечення вільних співгромадян усім необхідним, але в той же час контролювала розмір стягуваної з рабів продукції, не даючи можливості розбагатіти комусь із “громади рівних”, позбавивши їх права продажу землі і рабів, і здійснюючи час від часу перерозподіл землі. Щоб утримувати невільників у покорі і примусити їх до праці, держава дала їм мінімальну свободу господарювання на себе.

Прикладом регулювання з боку держави соціального життя суспільства можна також навести Шумерську цивілізацію, сформовану на півдні Месопотамії у кінці

IV тис. до н. е. Державно-адміністративний апарат організовував колективні роботи і редистрибуцію матеріальних благ. Держава піклувалася про найбільш вразливі верстви населення. Економічно залежні робітники, які не мали власного домогосподарства та засобів виробництва і експлуатувалися храмовими органами влади, отримували “натуральне забезпечення” (22-58 кг зерна на рік). Частину землі надавали робітникам “на прогодування”. Земельні ділянки (приблизно 4-6 га) за певну частину врожаю отримували також члени громади. У голодні роки використовували зерно храму, яке вважалося багатством всієї громади [3; 9].

Римська держава регулювала так званими “хлібними законами” (*Leges frumentariae*) забезпечення населення хлібом – як за допомогою його продажу римським громадянам за зниженими цінами, так і шляхом безкоштовних роздач. Перший хлібний закон датується 123 р. до н. е. Відомо, що в I-II століттях н. е. близько 200 тисяч осіб отримували безкоштовний хліб [8; 13].

У часи Середньовіччя відомий філософ Фома Аквінський (1225–1274) основним завданням держави вважав забезпечення умов для гідного життя людей, про що писав у своїх “Коментарях до Аристотелевої “Політики” [1].

Мислителі Київської Русі епохи княжої доби також виступали за справедливі норми і принципи соціального співжиття, де держава мала забезпечувати у суспільстві порядок з волі божої та згоди людей на цей порядок. У відомостях літописців, творах видатних державних і церковних діячів того часу збереглося немало свідчень про соціальні акції. Наприклад, “Повість минулих літ” монахів-літописців Нестора і Сильвестра розповідає про відкриття першої школи при дворі Володимира Великого, шкіл при соборах та монастирях у багатьох містах, бібліотеки для всіх у Києво-Печерському монастирі [4, с. 90].

Певні атрибути соціальної орієнтованості держави знаходимо вже у першій, “неписаній”, конституції Англії – Великій Хартії вольностей (лат. *Magna Carta*, 1215 р.), у визначному документі Великої французької революції, який мав конституційну силу – Декларації прав людини й громадянина (1789 р.), у документах Паризької Комуни (1871 р.).

В епоху Відродження мислителі, зокрема Т. Гоббс та Дж. Локк, вважали, що лише держава, яка базується на принципах рівності, справедливості, моралі, може забезпечити загальне благо.

Ідейна спадщина соціальної держави як цілісної теорії остаточно оформилася в працях німецьких учених XIX ст.: Л. фон Штейна, Ф. Науманна, А. Вагнера, де проголошувалась нова роль держави – соціальна. Теоретична концепція соціальної держави вперше обґрунтована у роботах Л. фон Штейна: “Історія соціального руху Франції з 1789 року” [21] та “Вчення про управління та право управління з порівнянням літератури і законодавств Франції, Англії та Німеччини” [22].

Ідея соціальної державності сформувалася пізніше ідеї правової держави (наприкінці XIX – початку XX ст.) як результат об’єктивних соціально-економічних

процесів, що відбуваються в житті буржуазного суспільства, Можна погодитися з твердженням багатьох дослідників, зокрема Л. Кочетковою, що теорія соціальної держави стала реакцією німецького консерватизму на загрози революційних перетворень, що однозначно пролунали в середині XIX ст. в європейських країнах. Цілеспрямовані соціальні реформи держави розглядалися як єдина альтернатива кривавій і руйнівній революції за французьким зразком [11].

У 80-х роках XIX сторіччя у Німеччині як відповідь на посилення впливу соціал-демократів уряд О. фон Бісмарка підготував серію законів і заходів державного і суспільного характеру по захисту соціальних інтересів найбідніших класів. Соціальна політика була закріплена у Веймарській конституції 1919 р. – першій європейській конституції, яка надала громадянам соціальні права (права на об'єднання у профспілки, захист від безробіття, охорону здоров'я і працездатності).

Поступове введення заходів державного регулювання соціальних відносин у цей період мали місце і в інших індустріальних країнах. З 70-х років XIX сторіччя до початку Другої світової війни державне страхування охопило всі сфери соціальних ризиків у всіх країнах [20, с. 7].

Концепція соціальної держави одержала широке розповсюдження і закріплення в конституціях насамперед розвинутих країн Західної Європи (ФРН, Швеція, Франція, Англія, Австрія, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія) в 60-90-х роках XX ст. У США ідея соціальної держави була прийнята пізніше, ніж у країнах Європи, оскільки тип свідомості американського суспільства був орієнтований на принцип індивідуалізму [15].

Ідея та цінності соціальної держави в першій половині 1990-х рр. XX ст. отримали визнання спочатку в Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині та інших пострадянських східноєвропейських країнах, а потім і в країнах СНД (Росія, Україна та ін.).

## **ЛІТЕРАТУРА:**

1. *Аквінський Т.* Коментарі до Арістотелевої “Політики” / пер. з латини О. Кислюк ; авт. передм. В. Котусенко. – 2-е вид. – К. : Основи, 2003. – 796 с.
2. *Бергер А.* Социальные движения в Древней Спарте / А. Бергер. – Москва : Правда, 1936. – 108 с.
3. Всесвітня історія : навч. посіб. / Б. М. Гончар, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слюсаренко, С. П. Стельмах. – К. : Знання, 2011. – 895 с.
4. *Гелей С. Д.* Політологія : навч. посіб / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – Львів : Світ, 2001. – 384 с.
5. Геродот История в 9-ти кн. / Геродот ; [пер. Г. А. Стратановского]. – М. : Ладомир, 2001. – 752 с.
6. Древняя Греция / под ред. В. В. Струве. – Москва : Наука, 1964. – 503 с.
7. *Евстратов А. Э.* Генезис идеи социального государства (Историко-теоретические проблемы) : дис. ... канд. юр. наук. – Омск, 2005. – С. 11-12.
8. История Древнего Рима : учеб. для вузов по спец. “История” / В. И. Кузищин, И. Л. Маяк, И. А. Гвоздева и др. ; под ред. В. И. Кузищина. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – 383 с.

9. Історія економіки та економічної думки: ХХ – початок ХХІ ст. [Текст] : навч. посіб. – Т. 2 / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова, Т. І. Вергелес [та ін.] ; за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. – К. : Знання, 2011. – 582 с.
10. Колобова К. М. Древняя Спарта в X – IV вв. до н.э. / К. М. Колобова. – Ленинград : Наука, 1957. – 440 с.
11. Кочеткова Л. Н. Теория социального государства Лоренца фон Штейна / Л. Н. Кочеткова // Философия и общество. – 2008. – Выпуск № 3 (51). – С. 69-79.
12. Кравец В. История классической зарубежной педагогики и образования / В. Кравец. – Тернополь, 1996. – 436 с.
13. Левчук Л. Т. Історія світової культури / Л. Т. Левчук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 400 с.
14. Логвина В. Л. Політологія : навчальний посібник / В. Л. Логвина. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 304 с.
15. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
16. Сковронський Д. М. Ідея та визначення соціальної держави у історіографічному аспекті / Д. М. Сковронський // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Юридичні науки. – 2015. – № 825. – С. 217-223.
17. Скржинская М. В. Северное Причерноморье в описании Плиния Старшего / М. В. Скржинская. – Киев : Наукова думка, 1977. – 128 с.
18. Фирсов М. В. Введение в теоретические основы социальной работы. Историко-понятийный аспект / М. В. Фирсов. – Москва-Воронеж : Инст. практ. психологи-Модэк, 1997. – 192 с.
19. Чувардинський О. Історична рефлексія поняття “громадянське суспільство” та його філософська еволюція / О. Чувардинський // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3 (18). – С. 69-75.
20. Шпилев Д. А. Социальные гарантии в правовых системах России и Германии / Д. А. Шпилев. – Нижний Новгород : НИСОЦ, 2009. – С. 54.
21. Штейн Л. фон. История социального движения Франции с 1789 года / Л. фон Штейн. – СПб. : Тип. А.М. Котомина, 1872. – 320 с.
22. Штейн Л. фон. Учение об управлении и право управления с сравнением литературы и законодательств Франции, Англии и Германии / Л. фон Штейн. – СПб. : Изд-во А. С. Гиероглифова, 1874. – 650 с.

**Н. М. Опольська**  
*доцент кафедри теорії та історії держави і права*  
*Національного педагогічного університету*  
*імені М. П. Драгоманова,*  
*кандидат юридичних наук, доцент*  
*(м. Київ)*

## ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРАВА НА ТВОРЧІСТЬ

Творча діяльність у будь-якій сфері науки, літератури, мистецтва є невід’ємним проявом існування людини, основою суспільного прогресу, рушійною силою розвитку людства. Неможливо уявити людську сутність без можливості реалізації творчих